

С.М. Руденко, канд. філол. наук, проф. (ХДУХТ, Харків)
С.Г. Руденко, студ. (ХДУХТ, Харків)

НОМІНАЦІЇ ХАРЧОВОЇ КАРТИНИ СВІТУ В УКРАЇНСЬКИХ ТА РОСІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ

Номінації харчової картини світу – це не лише назви страв, сировини та продуктів, а й характеристики технологічних процесів, органолептичних властивостей, виконавців, споживачів, часу, місця, інструментів, місткостей, агрегатів, що за довгий час існування ввійшли до складу багатьох словосполучень, зокрема й фразеологічних, реалізуючи в них значення, пов'язані не лише з харчовою картиною світу. Фразеологія відбиває особливості концептуалізації дійсності мовною особистістю, яка належить до певного етносу, це окраса мови, могутній стилістичний засіб, використовуючи який можна влучно й дохідливо передати думку. Однак у процесі міжкультурної комунікації у співрозмовників можуть виникати труднощі, пов'язані з перекладом фразеологізмів, оскільки часто дослівний переклад є неточним або недоречним.

Спираючись на теоретичні напрацювання у сфері перекладу фразеологізмів В.М. Мокієнка, під час аналізу словникових статей в «Українсько-російському і російсько-українському фразеологічному словнику» І.С. Олійника та М.М. Сидоренка нами було встановлено 5 типів фразеологічних відповідників:

1) повні фразеологічні еквіваленти книжного походження (спільним джерелом можуть бути, наприклад, Біблія, антична література, прецедентні літературні тексти): *за сочевичну юшку продати – за чечевичную похлебку продать, ця чаша мине – чаша менует, сіль землі – соль земли, хліб насущний – хлеб насущный; келих гіркоти – чаша горести, келих життя – чаша жизни, званий обід – званый обед; луккулівський банкет – луккулов пир, хліба і видовищ – хлеба и зрелищ, званий обід – званый обед, дем'янова юшка – демьянова уха; на блюдечку з голубою каймочкою – на блюдечке с голубой каемочкой тощо;*

2) повні фразеологічні еквіваленти фольклорного походження: *мазати медом по губах – мазать медом по губам, поїдати очима – поедать глазами, хлібом не годуї – хлебом не корми, їсти чужий хліб – жить на чужих хлебах, одного поля ягода – одного поля ягода, за чашкою чаю – за чашкой чая, з жиру біситися – с жиру беситься, собаку з'їсти – съесть собаку, перебиватися з хліба на воду – перебиваться с хлеба на воду, краплі в рот не брати – капли в рот не брать, каша в голові – каша в голове, каші не звариш – каши не*

сваришиь, лускатися від жиру – лопаться от жиру, мало каші їв – мало каши ел тощо;

3) часткові фразеологічні еквіваленти фольклорного походження, у яких один зі структурних елементів буквально калькується, а інший уживається в переносному значенні: *живцем би з'їв – живым бы съел, зайвий рот (їдець) – лишний рот, ковтати слинку – глотать слюнки, не з того тіста – из другого (не из того) теста, бенкет на славу – пир горой, жданиками не наїсися – ожиданиями сыт не будешь, заборонена грушка солодка – запретный плод сладок, смакувати наперед – в предвкушении; макітра варить – голова (котелок) варит, молочні ріки і кисільні (масляні) береги – молочные реки и кисельные берега тощо;*

4) фразеологічні аналогії, що мають в обох мовах харчові номінації: *три мішки гречаної вовни – сапоги всмятку, за кусок кишки сім верст пішки – за семь верст киселя хлебать; за масляні вишкварки – из-за выеденного яйца, з'їсти облизня – съестъ фигу (ишии), остаться на бобах; з свинячим писком та в пшеничне тісто; з свинячою мордою та в бубличний ряд – свиным (с суконным) рылом да в калашный ряд, на січку посікти – в лапшу искрошить (изрубить) тощо;*

5) фразеологічні аналогії, що в одній із мов не мають харчових номінацій: *дешеве м'ясо – поганий бориц – дорого, да мило, дешево, да гнило; де борошно, там і порошно – лес рубят, щепки летят; наколотити гороху з капустою – наговорить (наделать) ерунды; облизати макогона – потерпеть неудачу, сьорбнути (хильнути, скуштувати) багато горя (біди, лиха) – изведать много горя, ласий на чужі ковбаси – губа не дура, на ласкавому хлібі жити – жить из милости; наздогад буряків, щоб дали капусти – тонкий намек на толстые обстоятельства, тощо.*

Таким чином, можна зробити висновок, що під час перекладу загальне значення фразеологізмів з харчовими номінаціями в українській та російській мовах не завжди дорівнює сумарному значенню його компонентів, а в деяких типах відповідників це значення часто взагалі не має нічого спільного зі значеннями слів, які до нього входять. Концептуальна та мовна картини світу в українській та російській мовах мають однакову пропорційність використання певних семантичних категорій харчової сфери, що свідчить про спільні підходи до осмислення дійсності, але різні способи її метафоричної та оцінної конкретизації.